

مجموعه قانون اساسی

عنوان قرارداد:	ایران - قانون اساسی (جمهوری اسلامی)
عنوان و نام پدیدآور:	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان / تهیه و تنظیم محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی، سیدمحسن طاهری.
مشخصات نشر:	تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	۲۴۰ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۸-۴۴-۰
وضعیت فهرست	فیبیا
نویسی:	نمایه
یادداشت	قانون اساسی -- ایران
موضوع:	۲. Constitutions -- Iran
شناسه افزوده:	الف. کوهی اصفهانی؛ کاظم، ۱۳۵۸-، ب. فتحی، محمد، ۱۳۶۰- ج. طاهری، سیدمحسن، ۱۳۶۳-، د. شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان
رده بندی کنگره:	KMH۲۰۶۴/۵ ۱۳۶۸
رده بندی دیویی:	۳۴۲/۵۵۰۲۳
شماره کتابشناسی ملی:	۵۹۵۶۹۹۸

پژوهشکده شورای نگهبان

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان

پژوهشکده شورای نگهبان

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان

تهیه و تنظیم:

محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی، سید محسن طاهری

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

• ناشر: انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان • نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸
• شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • بها: ۱۸۰۰۰ تومان • شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۸-۴۴-۰

• همه حقوق برای انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان محفوظ است.
• نشر و تکثیر تمام یا بخشی از اثر به هر شکل،
بدون کسب اجازه کتبی از انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان ممنوع است.

تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی، کوچه شهید دهقانی نیا، پلاک ۱۲

صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۱۴۶۳

تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۴۵ • نامبر: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۸۰

www.shora-rc.ir

nashr@shora-rc.ir

فهرست اجمالی

۷	پیشگفتار
۱۱	فهرست اصول قانون اساسی
۲۳	مقدمه قانون اساسی
۲۲۹	نمایه

پیشگفتار

قانون اساسی هر کشور، بنیادین‌ترین قانون آن کشور و پایه ثبات سیاسی و حقوقی آن سرزمین است که هنجارهای حقوقی برتر و اساسی آن جامعه سیاسی را در خود جای داده است. از این رو، تغییر و اصلاح آن غالباً سخت و مستلزم طی شدن فرایندی پیچیده و طولانی است. از طرفی، قانون اساسی هم مانند هر قانون بشری دیگر، عاری از عیب و نقص نیست و در عین حفظ ثبات این قانون، باید برای رفع نقص‌ها، برطرف کردن ابهامات احتمالی آن و پاسخگویی به نیازهای نوبه‌نوی جامعه چاره‌اندیشی کرد. راهکاری که در اغلب کشورها در جهت حل این مشکل پیش‌بینی شده، استفاده از ابزار «تفسیر» است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان که بر طبق قانون اساسی صلاحیت‌ها و وظایف مختلفی بر عهده دارد، به عنوان مفسر رسمی قانون اساسی معرفی شده است. اصل (۹۸) قانون اساسی در این باره مقرر داشته است: «تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود.» در همین راستا، از ابتدای تشکیل شورای نگهبان، به‌طور پیوسته و البته با فراز و نشیب‌هایی، این شورا نظراتی را در تفسیر اصول قانون اساسی ابراز داشته است که به عنوان «نظر تفسیری» شناخته می‌شوند. البته بر طبق مقررات^۱، تعداد محدودی از مقامات این امکان را دارند که از شورای نگهبان درخواست تفسیر قانون اساسی را داشته باشند.

۱. مطابق ماده (۱۸) آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹ «تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس‌جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضائیه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد.»

پژوهشکده شورای نگهبان به عنوان بازوی پژوهشی این شورا، با توجه به نقش مهم نهاد شورای نگهبان در تفسیر قانون اساسی، کلیه نظرات تفسیری از اصول قانون اساسی را در مجموعه حاضر گردآوری کرده است. مجموعه حاضر ویژگی‌هایی دارد که توجه به آن در استفاده بهینه از این مجموعه ضروری است:

۱. از ویژگی‌های شاخص این مجموعه، ذکر همه نظرات تفسیری شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی در مجموعه‌ای واحد است.

۲. در هنگام درج نظرات شورای نگهبان در این مجموعه، تطبیق متون نظرات با اسناد مکتوب موجود وجهه همت قرار گرفته است تا اثری با بیشترین دقت و اتقان ممکن در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

۳. در مجموعه حاضر، نکاتی از جمله سوابق موضوع که می‌تواند به فهم بیشتر موضوع کمک کند در پانوشت بیان شده است.

در این کتاب متن بازنگری شده اصول قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ به عنوان متن مبنا ذکر شده است، اما از آنجا که بسیاری از نظرات تفسیری شورای نگهبان، ناظر به اصول سابق و پیش از بازنگری است، متن سابق اصل‌ها نیز حسب مورد آمده است. در ذیل هر اصل نیز هر جا که شورای نگهبان نظر تفسیری ارائه کرده است، کلیه نظرات تفسیری به ترتیب تاریخ ابراز آنها از ابتدای انقلاب تا کنون آمده است.^۱

با وجود این، به جهت جلوگیری از حجیم شدن کتاب، متن کامل نظرات تفسیری شورا که با دو یا چند اصل از اصول قانون اساسی ارتباط داشته است، صرفاً ذیل یک اصل که ارتباط وثیق‌تری با موضوع نظر داشته آمده و در سایر اصول مرتبط، به ذکر عنوان و شماره نظر اکتفا شده

۱. گفتنی است ملاک تفسیری قلمداد شدن نظرات ارائه شده از سوی شورای نگهبان در خصوص اصول قانون اساسی، در درجه نخست، پاسخی است که شورای نگهبان به استفسار انجام شده داده است که در عمده موارد، به ویژه در نظرات دهه هفتاد به بعد شورای نگهبان، صریحاً تفسیری بودن آنها در متن نظر آمده است. در درجه دوم، این تفکیک بر اساس ملاک ارائه شده از سوی قائم مقام دبیر وقت شورای نگهبان در سال ۱۳۶۹ است که در پاسخ به استعلام اداره حقوقی دادگستری نسبت به برخی نظرات شورای نگهبان در دهه شصت بیان شده است. در این اظهار نظر به شماره ۱۱۵۸ مورخ ۱۳۶۹/۱۰/۶ آمده است: «... اصولاً نظریاتی که در ارتباط با قانون اساسی از سوی شورای نگهبان ابراز شده، در صورتی که تصریح نشده باشد که مشورتی است، طبق اصل ۹۸ قانون اساسی اعلام شده و تفسیری است.»

و برای آگاهی خواننده از متن کامل نظر، به همان اصل که نظر در ذیل آن آمده، ارجاع داده شده است.

امید است مخاطبان گرامی با ارائه نظرات خود در خصوص این مجموعه و سایر مجموعه‌هایی که پژوهشکده شورای نگهبان در راستای رسالت خود منتشر می‌کند، ما را در عمل به وظایف خود یاری فرمایند.

و من الله التوفیق و علیہ التکلان

پژوهشکده شورای نگهبان

پاییز ۱۳۹۸

اصول قانون اساسی

فصل اول اصول کلی

۳۱	نوع حکومت	اصل ۱
۳۱	مبانی و پایه‌های نظام	اصل ۲
۳۲	وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران	اصل ۳
۳۲	ضرورت مطابقت قوانین و مقررات با اسلام	اصل ۴
۳۴	ولایت فقیه	اصل ۵
۳۴	نقش آرای عمومی	اصل ۶
۳۴	شوراها	اصل ۷
۳۴	امر به معروف و نهی از منکر	اصل ۸
۳۵	تفکیک ناپذیری آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی	اصل ۹
۳۵	خانواده	اصل ۱۰
۳۵	امت واحد اسلامی	اصل ۱۱
۳۵	دین و مذهب رسمی	اصل ۱۲
۳۵	اقلیت‌های دینی شناخته شده	اصل ۱۳

اصل ۱۴ حقوق غیرمسلمانان ۳۶

فصل دوم

زبان، خط، تاریخ و پرچم کشور

اصل ۱۵ زبان و خط رسمی ۳۷

اصل ۱۶ ضرورت آموزش زبان عربی ۳۷

اصل ۱۷ تاریخ رسمی کشور ۳۷

اصل ۱۸ پرچم رسمی ۳۷

فصل سوم

حقوق ملت

اصل ۱۹ تساوی حقوق مردم ۳۹

اصل ۲۰ تساوی همه در برابر قانون ۳۹

اصل ۲۱ تضمین حقوق زن و خانواده ۳۹

اصل ۲۲ مصونیت اشخاص از تعرض ۳۹

اصل ۲۳ ممنوعیت تفتیش عقاید ۴۰

اصل ۲۴ آزادی مطبوعات ۴۱

اصل ۲۵ ممنوعیت شنود، سانسور و تجسس ۴۱

اصل ۲۶ آزادی احزاب و تشکل‌ها ۴۱

اصل ۲۷ آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها ۴۱

اصل ۲۸ حق داشتن شغل ۴۱

اصل ۲۹ تأمین اجتماعی ۴۱

اصل ۳۰ آموزش و پرورش رایگان ۴۱

اصل ۳۱ حق مسکن ۴۵

اصل ۳۲ منع بازداشت غیرقانونی ۴۵

اصل ۳۳ منع تبعید افراد ۴۶

اصل ۳۴ حق دادخواهی ۴۶

اصل ۳۵ حق انتخاب وکیل ۴۶

اصل ۳۶ اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها ۴۶

۴۶	اصل برائت	اصل ۳۷
۴۶	ممنوعیت شکنجه و اجبار به اقرار	اصل ۳۸
۴۶	منع هتک حرمت	اصل ۳۹
۴۶	منع اضرار به غیر	اصل ۴۰
۴۷	حق تابعیت ایرانیان	اصل ۴۱
۴۷	اعطای تابعیت به اتباع خارجه	اصل ۴۲

فصل چهارم اقتصاد و امور مالی

۴۹	ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی	اصل ۴۳
۵۰	بخش‌های مختلف نظام اقتصادی	اصل ۴۴
۵۳	انفال و ثروت‌های عمومی	اصل ۴۵
۵۳	مالکیت حاصل کسب و کار	اصل ۴۶
۵۳	مالکیت خصوصی	اصل ۴۷
۵۳	منع تبعیض بین مناطق کشور	اصل ۴۸
۵۳	ثروت‌های نامشروع	اصل ۴۹
۵۴	حفاظت محیط زیست	اصل ۵۰
۵۴	وضع مالیات	اصل ۵۱
۵۴	تهیه و تصویب لایحه بودجه	اصل ۵۲
۵۹	خزانه داری کل	اصل ۵۳
۵۹	دیوان محاسبات کشور	اصل ۵۴
۵۹	صلاحیت دیوان محاسبات	اصل ۵۵

فصل پنجم حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن

۶۱	حاکمیت الهی و حاکمیت انسان بر سرنوشت خو	اصل ۵۶ د
۶۱	قوای سه‌گانه	اصل ۵۷
۶۲	طریق اعمال قوه مقننه	اصل ۵۸
۶۲	همه‌پرسی تقنینی	اصل ۵۹

۱۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۶۲	طریق اعمال قوه مجریه	۶۰ اصل
۶۳	طریق اعمال قوه قضائیه	۶۱ اصل

فصل ششم قوه مقننه

مبحث اول - مجلس شورای اسلامی

۶۵	تشکیل مجلس شورای اسلامی	۶۲ اصل
۶۵	دوره نمایندگی مجلس	۶۳ اصل
۶۵	تعداد نمایندگان مجلس؛ نمایندگان اقلیت‌ها	۶۴ اصل
۶۶	رسمیت جلسات و مجلس	۶۵ اصل
۶۶	محتوای آیین‌نامه داخلی مجلس	۶۶ اصل
۶۶	سوگند نمایندگان	۶۷ اصل
۶۶	توقف انتخابات در شرایط خاص	۶۸ اصل
۶۶	علنی بودن مذاکرات مجلس	۶۹ اصل
۷۰	حضور رئیس‌جمهور، معاونان و وزیران در مجلس	۷۰ اصل

مبحث دوم - اختیارات و صلاحیت مجلس شورای اسلامی

۷۱	وضع قانون	۷۱ اصل
۷۲	منع وضع قوانین نامشروع	۷۲ اصل
۷۲	تفسیر قوانین عادی	۷۳ اصل
۷۴	شرایط ارائه طرح‌ها و لوایح	۷۴ اصل
۷۴	منع ایجاد بار مالی بدون تعیین محل تأمین اعتبار	۷۵ اصل
۸۲	تحقیق و تفحص	۷۶ اصل
۸۶	تصویب معاهدات بین‌المللی	۷۷ اصل
۹۲	ممنوعیت تغییر خطوط مرزی	۷۸ اصل
۹۲	ممنوعیت حکومت نظامی	۷۹ اصل
۹۲	وام‌ها یا کمک‌های بلاعوض	۸۰ اصل

اصول قانون اساسی ۱۵

۹۳	منع اعطای امتیاز به خارجیان	اصل ۸۱
۹۶	منع استخدام کارشناسان خارجی	اصل ۸۲
۹۷	منع انتقال نفایس ملی به غیر	اصل ۸۳
۹۷	مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت	اصل ۸۴
۹۸	قائم به شخص بودن نمایندگی	اصل ۸۵
۱۰۵	آزادی نمایندگان در امور نمایندگی	اصل ۸۶
۱۱۰	رأی اعتماد برای هیئت وزیران	اصل ۸۷
۱۱۰	سؤال از رئیس جمهور و وزرا	اصل ۸۸
۱۱۵	استیضاح	اصل ۸۹
۱۱۶	شکایت مردم از قوای سه‌گانه	اصل ۹۰
۱۱۶	شورای نگهبان	اصل ۹۱
۱۱۹	انتخاب اعضای شورا	اصل ۹۲
۱۱۹	شورای نگهبان و اعتبار قانون مجلس	اصل ۹۳
۱۱۹	ارسال مصوبات مجلس به شورای نگهبان	اصل ۹۴
۱۲۰	مهلت رسیدگی شورا	اصل ۹۵
۱۲۰	نحوه بررسی مصوبات در شورا	اصل ۹۶
۱۲۲	حضور اعضای شورا در مجلس	اصل ۹۷
۱۲۴	تفسیر قانون اساسی	اصل ۹۸
۱۲۴	نظارت بر انتخابات و همه‌پرسی	اصل ۹۹

فصل هفتم

شوراها

۱۲۵	شوراهای محلی	اصل ۱۰۰
۱۲۵	شورای عالی استان‌ها	اصل ۱۰۱
۱۲۵	شورای عالی استان‌ها و ارائه طرح به مجلس	اصل ۱۰۲
۱۲۶	لزوم رعایت تصمیمات شوراها	اصل ۱۰۳
۱۲۶	تشکیل شوراهای خاص	اصل ۱۰۴
۱۲۶	مشروعیت تصمیمات شوراها	اصل ۱۰۵
۱۲۶	انحلال شوراها	اصل ۱۰۶

فصل هشتم رهبر یا شورای رهبری

۱۲۷	تعیین رهبر	اصل ۱۰۷
۱۲۷	مجلس خبرگان رهبری	اصل ۱۰۸
۱۲۸	شرایط و صفات رهبر	اصل ۱۰۹
۱۲۸	وظایف و اختیارات رهبر	اصل ۱۱۰
۱۲۹	تعیین رهبر جدید	اصل ۱۱۱
۱۳۰	مجمع تشخیص مصلحت نظام	اصل ۱۱۲

فصل نهم قوه مجریه

مبحث اول- ریاست جمهوری و وزراء

۱۳۵	مقام ریاست جمهوری	اصل ۱۱۳
۱۳۸	مدت ریاست جمهوری	اصل ۱۱۴
۱۳۸	شرایط رئیس جمهور	اصل ۱۱۵
۱۳۸	اعلام نامزدی برای ریاست جمهوری	اصل ۱۱۶
۱۳۸	انتخابات ریاست جمهوری	اصل ۱۱۷
۱۳۹	نظارت شورای نگهبان بر انتخابات	اصل ۱۱۸
۱۳۹	مهلت زمانی انتخاب رئیس جمهور جدید	اصل ۱۱۹
۱۳۹	تمدید مهلت انتخابات ریاست جمهوری	اصل ۱۲۰
۱۴۰	سوگند رئیس جمهور	اصل ۱۲۱
۱۴۰	مسئولیت رئیس جمهور در برابر ملت، رهبر و مجلس	اصل ۱۲۲
۱۴۱	امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه پرسی	اصل ۱۲۳
۱۴۱	معاونان رئیس جمهور	اصل ۱۲۴
۱۴۲	امضای معاهدات بین المللی	اصل ۱۲۵
۱۴۵	مسئولیت برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی	اصل ۱۲۶
۱۴۸	نمایندگان ویژه	اصل ۱۲۷
۱۵۱	سفیران	اصل ۱۲۸

۱۵۲	اعطای نشان‌های دولتی	۱۲۹	اصل
۱۵۲	استعفای رئیس‌جمهور	۱۳۰	اصل
۱۵۳	انتخاب رئیس‌جمهور جدید در شرایط خاص	۱۳۱	اصل
۱۵۳	ممنوعیت پاره‌ای امور در دوران فقدان رئیس‌جمهور	۱۳۲	اصل
۱۵۴	تعیین وزرا	۱۳۳	اصل
۱۵۵	ریاست هیئت وزیران	۱۳۴	اصل
۱۵۸	استعفای وزراء	۱۳۵	اصل
۱۶۴	عزل وزراء	۱۳۶	اصل
۱۶۶	مسئولیت وزراء	۱۳۷	اصل
۱۶۶	وضع تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها	۱۳۸	اصل
۱۸۲	صلح دعاوی راجع به اموال عمومی؛ ارجاع به داوری	۱۳۹	اصل
۱۸۸	رسیدگی به اتهامات رئیس‌جمهور و معاونان و وزرا	۱۴۰	اصل
۱۸۹	منع تصدی بیش از یک شغل	۱۴۱	اصل
۱۹۷	رسیدگی به دارایی مسئولان	۱۴۲	اصل

مبحث دوم- ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

۱۹۷	وظیفه ارتش	۱۴۳	اصل
۱۹۷	ارتش مکتبی و مردمی	۱۴۴	اصل
۱۹۹	منع عضویت خارجی‌ان در نیروهای مسلح	۱۴۵	اصل
۱۹۹	منع استقرار پایگاه نظامی خارجی	۱۴۶	اصل
۱۹۹	ارتش در زمان صلح	۱۴۷	اصل
۲۰۰	منع بهره‌برداری شخصی	۱۴۸	اصل
۲۰۰	ترفیع و سلب درجه نظامیان	۱۴۹	اصل
۲۰۰	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۱۵۰	اصل
۲۰۰	آموزش نظامی همگانی	۱۵۱	اصل

فصل دهم

سیاست خارجی

۲۰۱	اصول سیاست خارجی	۱۵۲	اصل
-----	------------------	-----	-----

۱۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۲۰۱	منع سلطه بیگانه	اصل ۱۵۳
۲۰۱	حمایت از مبارزات حق طلبانه	اصل ۱۵۴
۲۰۱	اعطای پناهندگی سیاسی	اصل ۱۵۵

فصل یازدهم

قوه قضائیه

۲۰۳	وظایف قوه قضائیه	اصل ۱۵۶
۲۰۴	تعیین رئیس قوه قضائیه	اصل ۱۵۷
۲۰۴	وظایف رئیس قوه قضائیه	اصل ۱۵۸
۲۰۹	دادگستری	اصل ۱۵۹
۲۰۹	وزیر دادگستری	اصل ۱۶۰
۲۱۲	دیوان عالی کشور	اصل ۱۶۱
۲۱۵	رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل	اصل ۱۶۲
۲۱۵	صفات و شرایط قاضی	اصل ۱۶۳
۲۱۵	منع تعرض به سمت قضات	اصل ۱۶۴
۲۱۶	علنی بودن محاکمات	اصل ۱۶۵
۲۱۶	مستند و مستدل بودن احکام دادگاه‌ها	اصل ۱۶۶
۲۱۶	تکلیف قاضی به رسیدگی و صدور حکم	اصل ۱۶۷
۲۱۶	رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی؛ هیئت منصفه	اصل ۱۶۸
۲۱۷	منع عطف قانون به ما سبق	اصل ۱۶۹
۲۱۷	منع اجرای تصویب‌نامه‌های نامشروع	اصل ۱۷۰
۲۲۰	تقصیر و اشتباه قاضی	اصل ۱۷۱
۲۲۰	محاكم نظامی و حدود صلاحیت آنها	اصل ۱۷۲
۲۲۰	دیوان عدالت اداری	اصل ۱۷۳
۲۲۰	سازمان بازرسی کل کشور	اصل ۱۷۴

فصل دوازدهم

صدا و سیما

اصل ۱۷۵ صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران ۲۲۱

فصل سیزدهم

شورای عالی امنیت ملی

اصل ۱۷۶ شورای عالی امنیت ملی ۲۲۵

فصل چهاردهم

بازنگری در قانون اساسی

اصل ۱۷۷ بازنگری در قانون اساسی ۲۲۷

قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران